

PRATARMĖ

Apie ICOMOS Lietuvos nacionalinio komiteto projektą

Šiuolaikinės tarptautinės paveldo saugos principai ir patirtis turi būti lengvai prieinami kiekvienam Lietuvos gyventojui, bendruomenei, valdžios institucijai – šio tikslo siekia Lietuvos kultūros tarybos iš dalies finansuojamas ICOMOS Lietuvos nacionalinio komiteto (ICOMOS LNK) projektas moksliniam ir švietėjiškam skaitmeniniam leidiniui „Kultūros paveldas šiuolaikiniame pasaulyje: tarptautiniai apsaugos principai ICOMOS dokumentuose 1965–2014 metais“ parengti ir jo sklaidai vykdyti. Parama suteikta atsižvelgiant į tai, kad naujausios tarptautinės patirties žinojimas itin aktualus Lietuvos kultūros paveldui išsaugoti, o iki šiol neturime išsamių verstinių veikalų ir naujausių šaltinių. Todėl ICOMOS doktrinos šaltinių visumos vertimas lietuvių kalba būtų naudingas įvairioms visuomenės grupėms – nuo mokslininkų iki vietos bendruomenių ir savo krašto paveldu besidominčio jaunimo, nuo politikų ir valstybės tarnautojų iki kaimo mokytojų.

Apie leidinį ir jo sudėtį

Leidinio „Kultūros paveldas šiuolaikiniame pasaulyje: tarptautiniai kultūros paveldo apsaugos principai ICOMOS dokumentuose 1965–2014 metais. ICOMOS doktrinos šaltinių vertimas į lietuvių kalbą ir moksliniai komentarai“ apimtis – beveik 15 autorių lankų (per 331 puslapį). Jį sudaro 25 dokumentai: ICOMOS etikos kodeksas, 14-a ICOMOS generalinių asamblėjų priimtų chartijų ir principų, 9-ios iš 15-os naujausios ir plačiausio pobūdžio ICOMOS rezoliucijos ir deklaracijos, su kuriomis, sudarytojų nuomone, pirmiausia ir skubiausiai reikia supažindinti Lietuvos visuomenę, taip pat viena, ypatingą pripažinimą pasaulyje pelniusi, ICOMOS nacionalinio komiteto – Australijos ICOMOS – chartija. Visi doktrinos šaltiniai, taip pat ir neįtrauktieji į leidinį, nurodyti jo turinyje, todėl skaitytojai galės atsiversti ir parsisiųsti juos originalo kalba (anglų k. pagal aktyvią internetinę leidinio nuorodą į ICOMOS tinklavietę, prancūzų k. – pagal atitinkamą nuorodą šioje tinklavietėje). ICOMOS LNK tikisi, kad vėliau atsiras galimybių išversti ir kitus dokumentus, taip pat papildyti leidinį ateityje atsirasiančiais naujais ICOMOS doktrinos dokumentais.

Visi vertimai turi mokslinius komentarus, kurių tikslas – dvejopas. Pirma, komentarai skirti platesnei visuomenei, visiems, besidomintiems paveldo sauga, o ne vien profesionalams. Todėl populiariai aiškinamos kai kurios visuomenei ne savaiame suprantamos aplinkybės ir ypatybės, patikslinami tam tikri faktai. Siekiant papildomai supažindinti su kultūros paveldo saugos principais ir raida, nurodomas kelias kitų aktualių informacijos šaltinių link. Antrasis komentarų tikslas – paaiškinti Lietuvos skaitytojams keblesnes, mažiau žinomas prasmes, sąvokas ir sąsajas. Šiam tikslui skirtas ir leidinio skyrius „Apie išverstus ICOMOS doktrinos šaltinius trumpai“, kuriame skaitytojai supažindinami su šių dokumentų pobūdžiu, kontekstu, susijusia problematika, sukūrimo istorija arba kitais, šių pristatymų autorių nuomone, svarbiais konkrečių dokumentų aspektais. Šio skyriaus ir komentarų informacija papildo viena kitą.

Leidinio pabaigoje pateikiamas „Žodynėlis – ICOMOS doktrinos šaltiniuose vartojamos pagrindinės sąvokos ir jų vertimai šiame leidinyje“, kurio tikslas – padėti skaitytojams veiksmingiau lyginti ICOMOS šaltinių (anglų kalba) ir šaltinių vertimų sąvokas, taip pat supažindinti su pagrindinėmis šiuolaikinio paveldo saugos diskurso sąvokomis. Šiame sąvokyne (žodynyje) nurodytos tik paveldo saugai specifinės anglišku žodžių reikšmės. Šis anglų–lietuvių ir lietuvių–anglų kalbų žodynėlis nėra aiškinamasis, tačiau skaitytojais lengvai gali rasti juos dominančią informaciją tiek konkrečiame dokumente, tiek visame leidinyje, naudodamiesi leidinio tinklavietėje įdiegta visatekste paieška ir pateiktomis aktyviomis internetinėmis nuorodomis į šaltinių originalus.

Iš pradžių buvo planuota pateikti atskirų ICOMOS dokumentų bibliografiją. Tačiau kuriant leidinį šio sumanymo atsisakyta dėl kelių priežasčių. Pirma, ICOMOS doktrinos dokumentai yra labai plačiai įvairiausiai rakursais ir nepanašiuose kontekstuose tyrinėjami daugybėje mokslinių veikalų skirtingomis kalbomis. Iš visų šių publikacijų buvo neįmanoma sudaryti atskiroms chartijoms skirto reprezentatyvaus sąrašo, kurį galėtume pasiūlyti Lietuvos skaitytojams. Juk tik maža šių mokslinių darbų dalelė prieinama Lietuvos bibliotekose arba nemokamai internetu. Antra, aktyvios internetinės leidinio nuorodos leis skaitytojams akimirksniu pasiekti leidinyje išverstų dokumentų originalus ir patekti į ICOMOS ir kitų organizacijų, inicijavusių, kūrusių, priėmusių vienus arba kitus dokumentus, tinklavietes, panaršyti jų archyvuose ir rasti daugiau nuorodų į publikacijas apie ICOMOS doktriną. Todėl pateikėme dviejų universaliausių dokumentų – Venecijos chartijos ir Naros autentiškumo dokumento – bibliografiją, o daugiausia dėmesio skyrėme sąvokynui (žodynėliui).

Apie leidinio sklaidą

ICOMOS LNK tikisi, kad išverstieji ICOMOS doktrinos šaltiniai bus naudingi įvairioms visuomenės grupėms – nuo mokslininkų iki vietos bendruomenių ir savo krašto paveldu besidominčio jaunimo, nuo politikų ir valstybės bei savivaldybių tarnautojų iki kaimo mokytojų. Siekdamas, kad šie tekstai būtų ne tik prieinami, bet ir suprantami daugeliui, ICOMOS LNK drauge su projekto sklaidos rėmėjais – Lietuvos nacionaline UNESCO komisija, Lietuvos Respublikos restauratorių sąjunga, Lietuvos savivaldybių asociacija, Lietuvos vietos bendruomenių organizacijų sąjunga, Vilniaus bendruomenių asociacija ir Oginskių dvaro bičiulių klubas – populiarins leidinį tikslinėms grupėms skirtomis viešosiomis paskaitomis, seminarais, susitikimais įvairiose Lietuvos vietovėse, publikacijomis ir pokalbiais žiniasklaidoje, taip pat tiesiogiai konsultuos visuomenę. Tarptautinis ICOMOS įsipareigojo pateikti nuorodas į lietuviškus dokumentų vertimus ICOMOS portale (www.icomos.org), kur lankosi milijonai žmonių. Tai bus puiki galimybė padaryti Lietuvą nuolat matomą pasaulinėje paveldo saugos erdvėje, pristatyti ją kaip paveldu besirūpinančią valstybę ir visuomenę. Iš įvairių pasaulio kampelių lengvai prieinami lietuviški vertimai pravers ir „Globaliajai Lietuvai“ – mūsų paveldui užsienyje.

Jūratė Markevičienė, leidinio sudarytoja ir projekto vadovė

IVADAS

Apie šiuolaikinę paveldo ir jo saugos sampratą

Tūkstantmečius visuomenių raidą grindė tradicija – patikimiausia sociokultūrinė priemonė grupių tapatybei steigti, saugoti ir tęsti. Tradicijų turėtojos pačios palaikė savo paveldo gyvybiškumą, o sunykusius daiktus pakeisdavo į panašius, nes iš kartos į kartą perduodavo žinojimus, ką ir kaip daryti. Formuojantis šiuolaikinei industrinei ir poindustrinei visuomenei, stiprėjant globalizavimui, tradicijos pradėjo vis sparčiau nykti. Tuomet laipsniškai įsigalėjo kitas mechanizmas – kultūros paveldo sauga – ypatinga modernybėje susiformavusi priemonė, skirta praeities liudijimams išsaugoti. Sauga nėra tradicijos pakaitalas: tradicija globoja, gina, palaiko ir perteikia žinojimus bei veiksenas, o paveldo saugos tikslas – išsaugoti materialiąsias praeities liekanas kaip kultūros išteklius, kad juos būtų galima integruoti į dabarties kultūras ir perduoti ateities kartoms. Ji sukuriamą kaip politinės arba socialinės valios priemonė ten, kur tradicijos mechanizmai nebeveikia dėl visuomenės raidos lūžių, sociokultūrinių grėsmių, trauminių patirčių ir kitų panašių priežasčių. Todėl paveldo saugos aprėptis bet kurioje visuomenėje visada yra atvirkščiai proporcinga tradicijų aprėptčiai: tradicinėms bendruomenėms iš esmės nereikia paveldo apsaugos, o tradicijoms silpstant paveldo apsauga tampa vis prasmingesne ir svarbesne sociumo veiklos sritimi. Šiuolaikiniame pasaulyje sparčiai nykstant tradicijoms, vis daugiau paveldo tampa nebeatkuriamais kultūros ištekliais, o visuotinai deklaruojama lygybė, individo saviraiškos teisės ir laisvės, liberalus požiūris į kultūrų įvairovę skatina pripažinti naujas saugotinas vertybes. Todėl XX a. pabaigos – XXI a. pradžios diskurse nepaprastai išsiplėtė paveldo samprata: kadaise ji apėmė išskirtinius meno ir istorijos paminklus, o dabar – bet kurias materialias ir nematerialias praeities liekanas¹.

Pasauliniai susitarimai apskritai žmogaus ir tautų teisių srityje, o konkrečiai kultūros srityje byloja, kad kultūros paveldas – viešasis žmonijos gėris. Neatsitiktinai naujausioji – 2005 m. – Europos Tarybos konvencija pavadinta *Europos pagrindine konvencija dėl kultūros paveldo vertės visuomenei*. Pagal ją, kultūros paveldo konservavimo ir tvaraus naudojimo tikslas – žmonių vystymasis ir gyvenimo kokybė (1 str.).

Apie ICOMOS doktriną

ICOMOS yra tarptautinė nevyriausybinė organizacija, skirta kultūros paveldo konservavimą jo materialiais ir nematerialiais aspektais (ICOMOS statutas, 3 str.) tarptautiniu lygmeniu palaikyti. Ji vienija 9 500 individualių narių iš 151 pasaulio valstybės ir 300 institucinių narių, turi 106 nacionalinius ir 28 tarptautinius mokslinius komitetus². ICOMOS yra Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacijos (UNESCO) asocijuotoji partnerė ir oficiali UNESCO ekspertė Pasaulio paveldo konvencijos (1972 m.) klausimais.

Savo tikslams įgyvendinti ICOMOS: suteikia forumą diskusijoms ir refleksijai, susiedama vyriausybes, institucijas, profesionalus ir bet kuriuos kitus ICOMOS tikslais besidominčius asmenis; kaupia, studijuoja ir skleidžia informaciją, susijusią su kultūros paveldo konservavimo principais, technikomis ir politika; skatina priimti ir įgyvendinti

tarptautines konvencijas, rekomendacijas ir kitus standartus nustatančius dokumentus, skirtus kultūros paveldo konservavimui; teikia institucijos patarimus, vadovauja techninės pagalbos projektams; artimai bendradarbiauja su UNESCO, Tarptautiniu kultūros vertybių konservavimo ir restauravimo studijų centru (ICCROM, Roma), UNESCO globojamais regioniniais centrais ir kitomis tarptautinėmis arba regioninėmis institucijomis bei organizacijomis, sprendžiančiomis panašius uždavinius; nacionaliniu ir tarptautiniu lygmeniu bendradarbiauja kuriant ir vystant už kultūros paveldo konservavimą atsakingus dokumentavimo centrus, taip pat rengiant kultūros paveldo konservavimo mokymo programas (ICOMOS statutas, 4 str.).

Svarbiausia ICOMOS veiklos ir atsakomybės už kultūros paveldą sritis yra šiuolaikinės paveldo saugos filosofijos ir teorijos, taip pat etinių, teisinių ir mokslinių-profesinių veiklos principų – ICOMOS doktrinos – kūrimas ir puoselėjimas.

Sveikinimo žodyje dėl šio leidinio ICOMOS prezidentas Gustavo F. Araozas apie ICOMOS doktriną rašo: *Skatindama pasaulio kultūros paveldo konservavimą, apsaugą, naudojimą ir stiprinimą, ICOMOS tęsia bendrųjų doktrinų plėtojimą, žinių raidą ir jų sklaidą, patobulintų konservavimo technikų kūrimą ir kultūros paveldo reikšmės propagavimą. Pradėjusi Venecijos chartija (1964 m.), ICOMOS yra sukūrusi tvirtą vientisą filosofinį, doktrininį ir administracinį pagrindą tvariam paveldo konservavimui įgyvendinti visame pasaulyje; šis pagrindas gali būti pritaikytas kiekvienam ypatingam kultūriniam kontekstui ir tradicijoms, kaip buvo apibrėžta 1994 m. Naros dokumente. Viena iš ICOMOS pamatinių veiklų yra geriausias praktikos skatinimas per ICOMOS chartijas ir doktrininius tekstus. Nors svarbiausias ICOMOS doktrininių tekstų tikslas yra daryti įtaką savo narių ir apskritai paveldo profesionalų praktinei veiklai, tačiau ICOMOS tikisi įkvėpti ir nacionalinės, regioninės bei vietos valdžios institucijas priimti ICOMOS skatinamus požiūrius kiekvienoje specifinėje kultūros paveldo srityje.*

ICOMOS doktrina – tai visuma, tęstinė filosofinė, teorinė ir metodologinė sistema, nuosekliai kuriama nuo organizacijos įsteigimo 1965 m. Ją sudaro oficialūs ICOMOS tekstai, balsavimu priimami ICOMOS generalinėse asamblėjose: chartijos³, rezoliucijos ir deklaracijos, taip pat kiti dokumentai, kuriuos ICOMOS generalinės asamblėjos pripažįsta ICOMOS doktrinos dalimi (pvz., Venecijos chartija, Naros autentiškumo dokumentas). Chartijų projektai rengiami ir visų narių iš anksto svarstomi keletą metų arba net ilgiau. Rezoliucijų ir deklaracijų rengimo bei redagavimo laikas trumpesnis. Kitų parengti dokumentai paprastai nėra keičiami, tik aptariama, ar jiems pritarti, kartais papildoma komentarais.

Naujus ICOMOS doktrinos dokumentus paprastai inicijuoja vienas arba keli ICOMOS tarptautiniai moksliniai komitetai⁴, kartais susijungę su kitomis organizacijomis (IFLA, TICCIH ir t. t.), retsykais – ir nacionaliniai komitetai.

ICOMOS doktrinos dokumentus sąlyginai galima skirstyti į: *instrumentinius* (arba *metodologinius*), kuriais nustatomi paveldo profesionalų kvalifikacijos ir praktinės veiklos standartai paveldo atžvilgiu; *etinius-socialinius*, kurie apibrėžia įvairius paveldo, ekspertų ir visuomenės sąveikos aspektus; *teorinius-filosofinius*, kuriais išreiškiami pasaulėžiūriniai

principai – dėl paveldo ir jo reikšmės visuomenei sampratos, paveldo saugos integravimo į globalių šiuolaikinės pasaulio raidos bei civilizacijų kaitos problemų srautus ir pan.

Tačiau kiekviename iš šių dokumentų sistemingai pabrėžiama būtinybė užtikrinti bendruosius dalykus, be kurių paveldas apskritai negalėtų išlikti: mokslinių tyrimų ir dokumentavimo privalomumas, pobūdis ir reikalingos profesinės žinios, dokumentavimo įrašų viešas prieinamumas, konservatorių-restauratorių ir paveldosaugininkų profesija, būtinas profesinis išsilavinimas, žinios ir įgūdžiai, bendrieji paveikos principai, visuomenės įtrauktis ir pan.

ICOMOS doktrina yra privaloma visiems ICOMOS nariams, už jos nesilaikymą galima pašalinti iš organizacijos. Visiems kitiems ji yra rekomendacinė. Tačiau kultūros paveldo srityje ICOMOS yra viena įtakingiausių pasaulyje ekspertinių organizacijų (greta ICOM, ICCROM, IFLA), UNESCO asocijuota partnerė ir oficiali ekspertė. Todėl į šią kolektyvinę ekspertų iš viso pasaulio išmintį atsižvelgia tiek UNESCO, tiek įvairių šalių valdžios institucijos, įtraukdamos ICOMOS apibrėžtus principus ir standartus į tarptautines sutartis, nacionalinius teisynus, paveldo profesionalų rengimo universitetines programas.

Apie ICOMOS doktrinos sąvokas

ICOMOS doktrina yra sisteminė visuma, todėl jos pamatinės sampratos yra vieningos. Tačiau organizacija nėra sudariusi suvestinio sąvokyno, o ICOMOS tinklavietėje skelbiamas *Paveldo konservavimo aiškinamasis žodynelis* turi paantraštę *Sąvokų apibrėžtys iš įvairių šaltinių* ir yra autorinis ICOMOS nario François LeBlanco kūrinys.

ICOMOS statutas apibrėžia tik penkias pagrindines sąvokas:

- **kultūros paveldo konservavimas** – bendroji sąvoka, apimanti paminklų, statinių grupių ir vietų bei vietovių apsaugą, konservavimą ir valdymą;
- **paminklas** – struktūra su savo apsuptimi, įranga ir neatsiejamaisiais priklausiniais, turinti istorinę, architektūrinę, archeologinę, meninę, estetinę, socialinę, etnologinę, antropologinę, kultūrinę arba dvasinę vertę. Ši apibrėžtis taip pat apima monumentaliosios skulptūros arba tapybos kūrinius, archeologinio pobūdžio elementus ir struktūras, inskripcijas, urvus ir tokių savybių junginius;
- **statinių grupė** – atskirai stovinčių arba tarpusavyje sujungtų struktūrų grupė ir jos aplinkuma, pastatytoji arba gamtinė, dėl savo architektūros, suplanavimo, homogeniškumo arba vietos kraštovaizdyje turinti istorinę, archeologinę, meninę, estetinę, mokslinę, socialinę, etnologinę, antropologinę, kultūrinę arba dvasinę vertę;
- **vieta arba vietovė** – topografinės teritorijos ir kraštovaizdžiai, kuriuos sukūrė žmogus, gamta arba drauge žmogus ir gamta, įskaitant istorinius parkus ir sodus, turintys istorinę, architektūrinę, archeologinę, meninę, estetinę, socialinę, etnologinę, antropologinę, kultūrinę arba dvasinę vertę;
- **apsauga, konservavimas ir valdymas** – visos veiklos paminklų, statinių grupių arba vietų bei vietovių materialiaisiais ir nematerialiaisiais aspektais atžvilgiu, ypač jų

studijavimas, inventorinimas, išsaugojimas, apsauga, konservavimas, restauravimas, atnaujinimas, naudojimas, puoselėjimas, utilitarus pagerinimas, valdymas ir interpretavimas, taip pat tradicinių statybos technikų studijavimas ir praktikavimas.

ICOMOS nepateikia bendro doktrinos sąvokų aiškinimo, nes taip aiškinant galėtų būti iškreiptas doktrinos autentiškumas. Juk atskiruose ICOMOS doktrinos dokumentuose sąvokos apibrėžiamos neidentiškai. Jos šiek tiek modifikuojamos pagal konkrečiu dokumentu reglamentuojamos paveldo ir (arba) jo saugos srities rakursus. Neatsitiktinai chartijos ir kiti dokumentai dažnai turi savus aiškinamuosius žodynėlius. Tačiau daugelis ICOMOS doktrinos sąvokų yra tokios tikslios ir imlios, kad tiesiogiai perkeliamos į tarptautinius, ypač UNESCO, ir įvairių šalių nacionalinius teisės aktus. Pvz., Naros dokumento *autentiškumo* apibrėžtis yra įterpta į UNESCO Pasaulio paveldo komiteto Pasaulio paveldo konvencijos įgyvendinimo gaires, o Buros chartijos *kultūrinės reikšmės*, Vašingtono chartijos *istorinės miesto teritorijos* ir Ksiano deklaracijos *apsupties* apibrėžtys – į 2011 m. UNESCO UNESCO rekomendacija dėl miestų istorinių kraštovaizdžių.

Apie ICOMOS doktrinos sąvokų vertimą – reikšmės, ypatumai, keblumai

Kiekviena sąvoka neišvengiamai yra sutartinė, o kiekvienas vertimas – interpretacija. Akivaizdu, kad prieš pradėdant diskursą pirmiausia reikia sutarti dėl sąvokų prasmų, priešingu atveju nebus įmanoma susikalbėti. ICOMOS doktrinos šaltinių vertėjams ši dar antikinės Graikijos filosofų išsakyta tiesa tapo tikru iššūkiu, ieškant lietuviškų šiuolaikinės tarptautinės terminijos atitikmenų.

Pirma, skiriasi sąvokų prasmės. Lietuvoje paveldo saugos teorinis diskursas tik pradeda megztis, taigi stinga bendrųjų filosofinių sąvokų, mokslininkai kuria savus terminus, o labiau paplitusiems suteikia savitų prasmų. Dėl to į viešąjį paveldo diskursą sąvokos atkeliauja ne iš teorijos, bet iš teisės – Lietuvos įstatymų. Pastarosios sąvokos neišvengiamai yra specifinės, kadangi skirtos ne paveldo vertėms, prasmėms ir veikloms įžodinti, bet tik konkrečių nacionalinių teisės aktų siekiniams apibrėžti. Jų prasmė dažnai nesutampa su tarptautinės paveldo teisės (UNESCO, Europos Tarybos konvencijų) prasmėmis netgi tuomet, kai sąvokos fonetiškai vienodos (autentiškumas, konservavimas ir pan.).

Pavyzdžiui, pagal Pasaulio paveldo konvenciją ir Pasaulio paveldo konvencijos įgyvendinimo gaires, *vietovės* yra „žmogaus arba bendrai gamtos ir žmogaus sukurti dariniai ir vietovės, įskaitant archeologines vietas, turintys išskirtinę visuotinę reikšmę istoriniu, estetiniu, etnologiniu ar antropologiniu požiūriu“, o pagal Lietuvos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymą, – „teritorijos, kurios pasižymi istoriškai susiformavusiais ypatumais, visumos darna ir (ar) derme su gamtine aplinka ir kuriose yra kultūros paveldo objektų“. Pagal Konvencijos įgyvendinimo gaires, *kultūriniai kraštovaizdžiai* – „bendri žmogaus ir gamtos kūriniai, kurie atspindi žmonių visuomenių ir gyvenviečių raidą veikiant jų aplinkoje egzistuojančioms fizinėms kliūtims ir galimybėms, taip pat nuosekliai keičiantis vidinėms ir išorinėms socialinėms, ekonominėms ir kultūrinėms galioms“, o pagal Lietuvos teisės aktus, kur kas siauriau – „žmogaus veiklos sukurtas ir jo sambūvį su aplinka atspindintis kraštovaizdis“. Iš esmės skiriasi ir *autentiškumo* sąvokos turinys. Pagal Įgyvendinimo gaires (į kurias tiesiogiai perkelta Naros

autentiškumo dokumento apibrėžtis), paveldas yra *autentiškas*, jeigu jo kultūrinės vertės teisingai ir patikimai išreiškia įvairūs požymiai, įskaitant: pavidalą ir formą, medžiagas ir materialumą, naudojimą ir funkcijas, tradicijas, technologijas ir priežiūros sistemas, buvimo vietą ir materialųjį kontekstą (apsuptį), kalbą ir kitas nematerialiojo paveldo atmainas, dvasią ir jausmus, kitus vidinius ir išorinius veiksnius; tokie požymiai kaip dvasia ir jausmai, nors ir nelengvai apibrėžiami autentiškumo požiūriu, yra svarbūs vietos charakterio ir dvasios rodikliai, ypač bendruomenėse, palaikančiose tradicijas ir kultūrinį tęstinumą. O Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas visiškai atmeta nematerialiuosius autentiškumo aspektus; pagal jį, *autentiškumas* yra „kultūros paveldo objekto ar vietovės išlikusios savybės, apimančios: pirminę ar istoriškai susiklosčiusią objekto paskirtį, išraišką ir savitą fizinį pavidalą – formą, panaudotas medžiagas, konstrukcijas, suplanavimą, atlikimo technologiją, aplinką“.

Antra, daugelis lietuviškų sąvokų nėra išgrynintos, diferencijuotos pagal prasmę, todėl vienu žodžiu kartais nusakoma daug skirtingų veiklų. Pavyzdžiui, visa, ką įmanoma tyrinėti, vadiname tiesiog *tyrimais*, nors tarptautiniame diskurse angl. *research*, *survey*, *investigation* ir t. t. reiškia skirtingų rūšių tyrimus.

Trečia, kai kurių lietuviškų sąvokų apskritai stinga. Pavyzdžiui, leidinio autoriams nepavyko rasti lietuviško žodžio, kuris tiksliai įprasmintų saugos visumos procesą, tarptautiniame diskurse seniai ir visuotinai vadinamą *konservavimu*. Bene išsamiausiai šį procesą apibrėžia 2014 m. Naros dokumento 20-mečiui skirtas tarptautinio susitikimo Japonijoje deklaracija „Nara + 20“: „*konservavimas* – tai visos veikos, skirtos pažinti, apmąstyti ir perteikti kultūros vertybės arba jos elemento istoriją ir prasmę, palengvinti šios vertybės saugojimą ir valdyti kaitą tokiais būdais, kurie geriausiai palaikytų šio paveldo vertes dabarties ir ateities kartoms“.

Lietuvoje šį procesą vadiname įvairiai, kaip sinonimus vartodami žodžius, kurių kiekvienas tarptautiniame diskurse apibrėžia atskiras šio visuminio proceso dalis – *išsaugojimą* (angl. *preservation*), *apsaugą* (angl. *protection*), *globą* (angl. *care*), *saugojimą*, *gynimą* (angl. *safeguarding*). Galbūt labiausiai tiktų *paveldo sauga*, tačiau leidinio autoriai neturėjo dėl to vienos nuomonės. Nesiėmėme kurti ir naujos sąvokos, mūsų nuomone, tam reikėtų viešo diskurso ir platesnio visuomenės sutarimo. Dėl šių priežasčių ir galvodami apie pagrindinį leidinio tikslą – per ICOMOS doktrinos dokumentus supažindinti Lietuvos skaitytojus su šiuolaikiniu paveldo diskursu – sutarėme palikti tarptautinį visuotinai pasaulyje žinomą ir atpažįstamą *konservavimo*⁵ terminą.

Pagaliau supratimą ypač veikia suvokėjų kultūrinis kontekstas. ICOMOS doktrinos dokumentų originalai yra dviem kalbomis – anglų ir prancūzų. Tačiau neretai abu vieno dokumento originalai skiriasi turiniu. Tokie skirtumai akivaizdžiai įrodo, kad nuodugnai gilinantis į ICOMOS doktrinos dokumentų turinį būtina vieną su kitu lyginti anglišką ir prancūzišką originalus, drauge atsižvelgiant į profesinės kultūrinės tradicijos kontekstą. Dar labiau tarpusavyje skiriasi neoficialieji vertimai į įvairias kalbas, skelbiami ICOMOS ir jos nacionalinių komitetų tinklavietėse.

Apie vertimo tikslą

Siekėme kuo tiksliau perteikti Lietuvos skaitytojams tarptautinį kontekstą, supažindinti su bendroju pasauliniu diskursu. Norėdami išvengti klaidinančių konotacijų, nesiejome vertimo su lietuvišku kontekstu, neieškojome sąvokų atitikčių mūsų teisės aktuose, nekomentavome skirtumų. Visa tai galėtų tapti atskirų mokslinių tyrimų tema. Todėl šaltinių vertimų reikšmių nereikėtų automatiškai suprasti taip, kaip Lietuvos teisės aktuose ir susijusiame moksliniame bei viešajame diskurse. Svarbios yra ICOMOS sampratos ir tarptautinis kontekstas, kuriam paaiškinti skirti moksliniai komentarai, anotacijos ir sąvokynas (žodynėlis).

Mums buvo svarbu įžodinti pagrindines pasauliniame profesionaliame diskurse visuotinai žinomas ir panašiai suprantamas sąvokas, kurios apibrėžia skirtingus dalykus, ypač tuomet, kai Lietuvoje viena samprata arba veika apibrėžiama keliais skirtingais, laisvai tarpusavyje mainomais žodžiais, kurie iš tiesų nėra sinonimai, pvz., *apsauga* (angl. *protection*) ir *išsaugojimas* (angl. *preservation*), arba visai neturi lietuviško atitikmens (pvz., angl. *treatment*). Taip pat siekėme visų dokumentų vertimuose vienodai vartoti sąvokas, kai jos vienodos šaltinių originaluose.

Todėl vienas iš mūsų darbo tikslų buvo sudaryti sąvokyną – ICOMOS doktrinos šaltiniuose vartojamų pagrindinių sąvokų ir jų vertimų šiame leidinyje žodynėlį (anglų–lietuvių ir lietuvių–anglų kalbomis). Jame pateiktos sąvokos, kurias vienodai vartojame visų ICOMOS šaltinių vertimuose. Kai kuriuose dokumentuose viena arba kita sąvoka gali turėti specifiškesnę reikšmę, susijusią tik su šio dokumento kontekstu. Tokie prasminiai ypatumai paaiškinami atitinkamuose moksliniuose komentaruose. Žodynėlis padeda skaitytojams susipažinti su tarptautinio paveldo saugos diskurso sąvokomis anglų kalba, o naršant internete – per šiuos reikšminius žodžius plačiau suprasti naujausią ir įvairių šalių nacionalinį diskursą.

Žodynėlio prancūzų–lietuvių kalbomis nesudarėme, nes per aktyvias internetines leidinio nuorodas prieinami ICOMOS tinklavietėje paskelbti doktrinos dokumentų originalai yra lygiagrečiai anglų ir prancūzų kalbomis, ten pat pateikiamas ir ICOMOS nario François LeBlanco sudarytas *Paveldo konservavimo glosarijus*: sąvokų sąrašas anglų–prancūzų kalbomis, kuris padės leidinio skaitytojams susieti lietuviškus vertimus ir su prancūziškaisiais originalais.

Mums buvo svarbu, kad kiekvieną skirtingą tarptautinę sąvoką reikštų atskira tikslinga lietuviška sąvoka, kad vienas žodis neapibrėžtų dviejų arba daugiau skirtingų dalykų. Tik toks konkretumas padėtų išvengti paveldo išsaugojimui žalingos painiavos šiuolaikinio Lietuvos viešojo diskurso ir teisėkūros srityse.

Nepretenduojame į absoliučias tiesas, netvirtiname atradę arba sukūrę amžinąsias sąvokas. Mūsų pasiūlytosios sąvokos gal bus priimtose, gal tobulinamos, gal atmestos. Tačiau skaitytojus kviečiame prisiminti, kad vertimai visuomet yra interpretacijos, o visos sąvokos – sutartinės. Todėl, tarkime, *safeguarding* galima buvo versti į *saugojimą* arba *gynimą*,

treatment – į *paveiką* arba *gydymą*, o gal dar kitaip, taikliau. Tačiau ką bepasirinktume, svarbiausia, kad skaitytojai žinotų tojo *safeguarding* arba *treatment* reikšmę tiek konkrečiame dokumente, tiek visoje ICOMOS doktrinoje. Tai padėtų jiems sugretinti originalus ir lietuvišką vertimą, paskatintų susimąstyti apie paveldo diskursą ir žodžių prasmę.

Drauge atkreipiame dėmesį, kad leidinio sąvokynas yra atviras šaltinis, taigi gali būti aktualizuojamas. Leidinio kūrėjai ir ICOMOS LNK bus dėkingi už visus siūlymus, kurie galėtų tapti platesniu diskursu dėl susikalbėjimo Lietuvos kultūros paveldo srityje.

Jūratė Markevičienė, leidinio sudarytoja ir projekto vadovė

NUORODOS

¹ Jūratė Markevičienė. Interpretacijų įdaiktinimas: materialiojo paveldo išlikimo dilema XXI a. *Meno istorija ir kritika. Recenzuojamų mokslinių straipsnių leidinys*, Nr. 10 (2), Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas, 2014, p. 8–22. ISSN 1822-4555. Interneto prieiga:

<http://www.ejournals.vdu.lt/index.php/mik/article/view/218/173jm>, p. 8–10.

² ICOMOS 2016 m. kovo mėn. duomenimis.

³ Vietoje žodžio „chartija“ dokumento pavadinime gali būti ir „principai“ bei pan.

⁴ Komitetų sąrašas ir nuorodos į jų tinklavietės skelbiami čia. Naujų komitetų atsiranda laipsniškai, paprastai įprasminus naują paveldo šaką, paveldo saugos sritį, atsiskleidžiant specifiniams pasaulio socialinės, kultūrinės, politinės, ekonominės raidos bei kaitos reiškiniams ir pan. Todėl komitetų diachronija akivaizdžiai liudija ne vien ICOMOS raidą, bet ir šiuolaikinio paveldo diskurso plėtotės ypatumus.

⁵ Pažymėtina, kad *conservation* yra britiškosios kalbinės tradicijos sąvoka, o laikantis amerikietiškosios kalbinės tradicijos sinonimiškai vartojama *preservation*, nes *conservation* pastarosios tradicijos areale reiškia *gamtos išsaugojimą*.